

Ils Habsburgais a Mustér

Im Jahr 1919 – fünf Monate nach dem Ende des Ersten Weltkrieges – musste die österreichische Kaiserfamilie das Land verlassen und ging in die Schweiz ins Exil. Zwischen 1919 und 1921 verbrachten Kaiser Karl I., seine Gemahlin Kaiserin Zita und ihre älteren Kinder mehrere Monate in Disentis. Wie es dazu kam und weshalb die Wahl gerade auf Disentis als Aufenthaltsort fiel, ist nachzulesen in der Publikation des Bündner Historikers Adolf Collenberg mit dem Titel «Die Habsburger in Disentis 1919–1921», erschienen im Herbst des vergangenen Jahres.

L'onn 1919 – tschintg mais suenter la fin da l'Emprima guerra mundiala – ha la famiglia imperiala da l'Austria stù bandunar la terra ed è ida en l'exil en Svizra. Tranter il 1919 ed il 1921 han l'imperatur Carli I., l'imperatura Zita e lur uffants pli vegls passentà plirs mais a Mustér. Pertge han els stù fugir? E pertge èn els vegnids a Mustér? Las respotas chatt'ins en la publicaziun «Die Habsburger in Disentis 1919–1921» da l'istoricher grischun Adolf Collenberg, cumparida l'atun passà.

Ils 21 da november 1916 ha Carli ascendì il tron e daventa Carli I., il davos imperatur habsburgais e retg da l'Ungaria. L'Emprima guerra mundiala derasa tema e sgarschur en l'entira Europa. Ils differents pievels che fan part da la monarchia dal Danubi vesan la schanza da daventar independents, quai surtut suenter l'intervenziun dals Stadis Unids da l'America sin la vart dals alliads l'avrigl 1917. En quai senn decida era la conferenza da pasch a Paris che refusa ina federaziun monarchica e s'exprima per in model da stadis naziunals sin il territori da l'antierimperi. Quai monta la fin per la monarchia habsburgaisa.

La famiglia imperiala vegn smanatschada adina pli fitg e sto schizunt temair per corp e vita. Il colonel Sir Edward Lisle Strutt – incaricà da la regenza britannica da sustegnair e cussegliar l'imperatur – survegn ils 27 da favr 1919 l'incumbensa da manar ils imperials en Svizra en in lieu seigr. Carli I. consenta mo cuntracor a

questa decisiu, ma sa declera la fin finala pront dad ir en Svizra, dentant senza renunziar uffizialmain al tron (tenor vista da quels da Habsburg è la dinastia numnadamain vegnida detronizada a moda illegitima, pertge els consideravan sasezs sco regents per grazia de Dieu).

Ils 24 da mars 1919 arriva il tren cun ils fugitivs imperials a Buchs en il chantun Son Gagl. Il comité da bainvegni, in signur Borsinger ed il colonel Otto Briedler, beneventan Carli I. en il num dal Cussegl federal e communitgeschan las cundiziuns per la dimora en Svizra. Quellas prevesan ina dischlocaziun en la Svizra franzosa – pia il pli lunsch pussaiwel davent da l'Austria – e pretenant da l'imperatur ch'el tralaschia tut las activitads che possian chaschunar problems e difficultads a la Svizra.

Per la Surselva entschaiva l'istorgia da l'imperatur ils 21 da mars 1919 cun in artitgel en la Gasetta Romontscha davart l'intenziun da l'imperatur dad ir en l'exil en Svizra: «Paupers pelegrins! Per in tal bien um, ina tala brava famiglia, duess la Svizzera senz' auter haver portas aviartas, ella, che dat numeritau asyl ed albriet a tonta canaglia jastra malengrazievla.»

Pleds:

albiert	Unterkunft
alliads	Allierten
anteriur	ehemalig
ascender	besteigen
bandischun	Verbannung
canaglia	Gesindel
colonel	Oberst
consentir	zustimmen
cuntracor	widerwillig
Cussegl federal	Bundesrat
Danubi	Donau
derasar	verbreiten
detronisar	enthronen
dimora	Aufenthalt
dischlocaziun	Verbringung
famiglia imperiala	Kaiserfamilie
federaziun	Bund
fugitiv	Flüchtling
guerra	Krieg
inauguraziun	Einweihung
malcostas	Lungenentzündung
malengraziavladad	Undankbarkeit
Mar mediterran	Mittelmeer

L'emprim indigen che vegn en contact cun l'imperatur è il chemicher Hermann Büeler-de Florin oriund da Winterthur e maridà cun Eleonora de Flurin ch'è creschida si en la Stiva grischuna a Mustér. Büeler lavura tranter auter en Boemia ed en Austria e in'auta stima per Carli I. En ses egls è il nobel stgatschà l'imperatur da la pasch ed il svilup dals evenimenti interpretescha el sco la malengraziavladad dals pievels che na vuolan savair nagut da sia proposta da stabilir ina «Confederaziun dals pievels libers». Suenter ina visita a Mustér sa renda el al chastè da Wartegg, l'emprima staziun da la famiglia imperiala en l'exil svizzer, per surdar ad els insatge e n'emblida mai pli l'impressiun che quest inscunter ha fatg ad el.

In autra persuna impurtanta en connex cun noss tema è stà P. Maurus Carnot (1865–1935). El, oriundamain da Samignun, frequenta il Gimnasi a Sviz, studegia teologia e filosofia ad Innsbruck ed entra il 1885 en la claustra a Mustér. El trametta da Mustér ina poesia da gratulaziun ad Otto per sia festa da l'emprima communii. L'imperatura Zita scriva enavos ed il contact è stabili. A P. Maurus Carnot èsi en emprima lingia d'en-graziar che la famiglia imperiala da Habsburg è vegnida a Mustér. El

ha la medema tenuta sco Büeler areguard la monarchia habsburgaisa e considerescha era el sco ami e defensur fidaivel da l'imperatur. L'imperatur sez sa fida da quests dus umens e na vegn mai trumpa.

Ils envierns a Prangins, la dimora en la Svizra franzosa pretendida dal Cussegl federal, èn umids e pauc empernaivels. Per quest motiv tschertgan Carli I. e sia dunna in lieu cun in clima pli favoravel per lur trais feglis Otto, Robert, Felix. P. Maurus Carnot recumonda Mustér. L'emprim sto el dentant refutar ils dubis dal monarch che tema che Otto, il prinzi ereditar, possia vegnir rapinà a Mustér. Quels da Mustér sajan fitg pulits ed hajan in cor fidaivel e pugns versads e vegnian ad impedir in eventual rapiment. Ils mattatschs arrivan pia il december 1919 a Mustér e stattan fin mez avrigl 1920. Curt suenter survegnan els visita da lur bab. P. Maurus Carnot celebrescha per el, per il prinzi ereditar Otto e per Hermann Büeler ina messa en claustra.

Senza success emprova Carli I. duas giadas, il mars ed il october 1921, da reconquistar la curuna ungaraisa. El e sia dunna vegnian internads ed arrivan finalmain a Gibraltar suenter in lung viadi tras l'Ungaria, la Rumania, il Mar nair ed il Mar mediterran. Davent da là cuntanschan els l'insla Madeira, il lieu da bandischun, nua che Carli I. mora l'emprim d'avrigl 1922 suenter malcostas. Enavos stattan ina vaiva cun set uffants. Il 1963 va Zita a star en il Johannesstift a Zebras e mora là ils 14 da mars 1989 en la vegliadetgna da 97 onns. In auter circul sa serra l'atun passà – exact 85 onns pli tard – cun il return dad Otto von Habsburg a Mustér, nua ch'el assista a l'inauguraziun d'ina tavla commemorativa en onur da ses bab.

Funtauna: Adolf Collenberg, Die Habsburger in Disentis 1919–1921, Laax, Casa editura Ovras 2005.

Adressa LR

Lia rumantscha
Via da la Plessur 47, 7001 Cuira
telefon 081 258 32 22
fax 081 258 32 23
liarumantscha@rumantsch.ch